

УДК 37.018.43:378  
DOI: 10.36979/1694-500X-2024-24-2-147-152

## ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

*Ч.Т. Омурканова*

*Аннотация.* Образовательный процесс при дистанционном обучении включает в себя все основные формы традиционной организации учебного процесса, что позволяет гибко сочетать самостоятельную познавательную деятельность обучающихся, различные источники информации, оперативное и систематическое взаимодействие с преподавателем и групповую работу учащихся. Анализируя результаты дистанционного обучения на основе современных информационных технологий в вузах республики, можно сделать вывод, что программа АВН сочетает в себе элементы образования как информационно-образовательной системы и многие компоненты виртуальной образовательной среды. Дистанционное обучение реализуется посредством педагогических технологий непрямого и прямого общения с использованием электронных телекоммуникаций и дидактических средств.

*Ключевые слова:* дистанционное обучение; педагогические условия организации дистанционного обучения; комплекс дидактических материалов; коммуникационные способы; онлайн-обучение; научная основа преподавания; модель обучения.

---

## ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРЫНДА СТУДЕНТТЕР УЧУН СЫРТТАН ОКУТУУНУ УЮШТУРУУНУН ПЕДАГОГИКАЛЫК ЖАНА ИЛИМИЙ НЕГИЗДЕРИ

*Ч.Т. Омурканова*

*Аннотация.* Дистанттык окутуу учурундагы билим берүү процесси студенттердин өз алдынча таанып-билүү иш-аракетин, маалыматтын ар кандай булактарын, мугалим менен ыкчам жана системалуу өз ара аракеттенүүнү жана студенттердин топтук ишин ийкемдүү айкалыштырууга мүмкүндүк берүүчү окуу процессин салттуу уюштуруунун бардык негизги формаларын камтыйт. Республиканын ЖОЖдорунда заманбап маалыматтык технологиялардын негизинде сырттан окутуунун жыйынтыктарына талдоо жүргүзүү менен, АВН программасы маалыматтык-билим берүү системасы катары билим берүүнүн элементтерин жана виртуалдык билим берүү чөйрөсүнүн көптөгөн компоненттерин бириктирет деген тыянак чыгарууга болот. Сырттан окутуу электрондук телекоммуникацияларды жана дидактикалык каражаттарды колдонуу менен кыйыр жана түз байланыштын педагогикалык технологиялары аркылуу ишке ашырылат.

*Түйүндүү сөздөр:* сырттан окутуу; сырттан окутууну уюштуруунун педагогикалык шарттары; дидактикалык материалдардын комплекси; коммуникациялык ыкмалар; онлайн-окутуу; окутуунун илимий негиздери; окутуунун модели.

---

## PEDAGOGICAL AND SCIENTIFIC FOUNDATIONS OF ORGANIZING DISTANCE LEARNING FOR STUDENTS IN HIGHER EDUCATION

*Ch. T. Omurkanova*

*Abstract.* The article considers the educational process in distance learning includes all the main forms of traditional organization of the educational process, allowing to implement in practice a flexible combination of independent cognitive activity of students, the use of various sources of information, prompt and systematic interaction with the teacher and group work of students. Analyzing the results of distance learning based on modern information technologies in universities of the republic, it can be concluded that the AVN program combines elements of education as an information and educational system and many components of a virtual educational environment. Distance learning is implemented through pedagogical technologies of indirect and direct communication using electronic telecommunications and didactic means.

*Keywords:* distance learning; pedagogical conditions of organizing distance learning; a set of didactic materials; communication methods; online learning; scientific basis of teaching; learning model.

Кыргызстандагы билим берүү процесстеринин мазмунун жана багытын түп-тамырынан бери өзгөрткөн жаңы цивилизациялык мамилелерге өтүү менен мүнөздөлөт. Мындай шарттарда, бүгүнкү күндүн талабына ылайык, билим берүү системасын модернизациялоо маселесин чечүү өзгөчө актуалдуу болуп саналат. Ошону менен бирге бүткүл өлкө боюнча глобалдуу мүнөзгө ээ болуп жаткан билим берүүнүн жеткиликтүүлүгү жана сапаты көйгөйлөрүн чечүү стратегиялык милдет болуп саналат. Билим берүү системасын модернизациялоонун эң маанилүү багыты болуп биринчи кезекте заманбап маалыматтык технологияларды колдонуу менен байланышкан билим берүүнүн жаңы уюштуруу формаларынын пайда болушу жана анын ишке ашырылышы болуп саналат. Бул форма аралыктан билим берүү болуп саналат. Кыргызстандын билим берүүсүн модернизациялоодо маалыматтык технологияларды артыкчылык менен өнүктүрүү, бул олуттуу мүмкүнчүлүктөрдү берет. Билим берүү процесстеринин жеткиликтүүлүгүн жана натыйжалуулугун жогорулатуу.

“Маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын негизинде жалпыга бирдей жана өмүр бою билим берүүнү өнүктүрүүнүн улуттук программасынын концепциясына” ылайык, дистанттык билим берүүнү өркүндөтүүнүн багыттарынын бири болуп кеңири аралыктан билим берүүнүн кыйла алгылыктуу ыкмаларын жана каражаттарын издөөнү системалуу чечүү саналат жана иш-чаралардын өтүү шарттары менен окутуунун методдору менен каражаттарынын аракетинин кеңири таралып, азыркы өндүрүштүк жана коомдук өндүрүштүн инфраструктурасына жооп берген адистиктердин зарыл болгон ар түрдүүлүгүн жана даярдалган профилдеги адистерди зарыл санын камсыз кылуу жөндөмдүүлүгүн, талап кылынган географиялык жана экономикалык диапазондордо иштешет”. Ошентип, дистанттык билим берүү коомдун жана инсандын заманбап керектөөлөрүнө ылайык билим берүүнүн учурдагы окуу формасы катары эсептелинет.

**90-жылдардан баштап аралыктан билим берүү тармагындагы изилдөөлөр.** XX кылым азыркыга чейин аны андан ары изилдөө үчүн белгилүү илимий-теориялык негиз түзүшкөн (А.А. Ахаян, А.Б. Могилёв, Ю.А. Первин,

Е.С. Полат, А.Б. Хуторской ж. б.). А.М. Кененбаев дистанттык билим берүү мугалимдер менен студенттердин ортосундагы аралыктан өз ара аракеттенүүгө негизделген билим берүү формасы катары иштеп чыккан [1]:

Г.И. Ажымамбетованын айтуусунда, телекоммуникациялык технологияларды жана интернет-ресурстарды колдонуу менен камсыздалган студенттер, дистанттык билим берүү формасынын процессинин негизи студенттин максаттуу жана аралыктан билимди интенсивдүү өз алдынча окуу болуп саналат, ал жеке график боюнча өзүнө ыңгайлуу жерде окуй алат, аны менен бирге атайын окуу куралдары жана макулдашылган мүмкүнчүлүгү бар. Мугалим менен байланыш жана билим берүү программаларын кыйла кеңири колдоно билүүнү тандоону камсыз кылуу [2]:

- окутуунун орду жана убактысы;
- окуунун темпинин, ырааттуулугунун жана узактыгынын өзгөрмөлүүлүгү;
- кээ бир иш-аракеттерди алмаштыруу же байытуу мүмкүнчүлүгү;
- дээрлик бардык маалымат базаларын жана китепканаларды колдонуу; окуучунун жекелигин эске алуу менен окуу-тарбия процессин активдештирүү;
- билим берүү процессинин катышуучулары үчүн убакыт бөлүштүрүүнүн сарамжалдуулугу;
- жумуш ордунда окутуу;
- аудиториянын өлчөмсүздүгү.

**Дистанттык окутууну формасынын уюштуруунун педагогикалык** жактан билим берүү заманбап маалыматтык технологияларга негизделген аралыктан окутуу Кыргызстандагы ЖОЖайларда AVN-программасы аркылуу маалыматтык-билим берүү системасы катары билим берүүнүн элементтерин жана виртуалдык билим берүү чөйрөсүнүн көптөгөн элементтерин айкалыштырат деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет. Ал аралыктан окутууну модернизациялоонун натыйжасы болгон жана билим берүү системасынын жана бүтүндөй коомдун өнүгүү логикасына туура келген окуу формасы катары берилет.

Дистанттык билим берүүнүн жана окутуунун ар кандай маселелерин (дистанттык окутуу чөйрөсү, дистанттык компьютердик технологиялар, конкреттүү дисциплиналарды окутуу,

билимди көзөмөлдөө) изилдөөнү колго алганына карабастан, аны натыйжалуу уюштуруу маселеси ачык бойдон калууда. Дистанттык билим берүүнүн өзгөчөлүгүнө дал келген бул аспекти маанисин төмөндөтпөстөн, анын педагогикалык (өнүктүрүү) потенциалы, студенттердин жеке жоопкерчилигин күчөтүү, өзүн өзү аныктоо жана эффективдүү баарлашуу жөндөмүн жаңылоо, практикалык маселелерди чечүү үчүн өз алдынча алган билимдерин колдонуу көндүмдөрү ж. б. Бул университетте дистанттык билим берүүнү уюштуруунун илимий жактан негизделген педагогикалык моделин түзүүнү, анын мүмкүнчүлүктөрүн жана артыкчылыктарын толук ишке ашырууну талап кылат.

Дистанттык билим берүү формасын уюштуруунун изилдөө жана практикасы темасы боюнча илимий басылмаларды карап чыгуу бир катар карама-каршылыктарды ачууга мүмкүндүк берди, алардын негизгилери: бир жагынан дистанттык жогорку билим берүүнүн жеткиликтүүлүгүн сапаттык жактан жакшыртуунун жана натыйжалуулугун жогорулатуунун зарылчылыгы менен экинчи жагынан аны ЖОЖдо уюштуруунун педагогикалык негиздеринин жетишсиз өнүккөндүгүнүн ортосунда акыркы жылдары алгылыктуу иштер жүрүп жаткандыгын байкоого болот.

**ЖОЖдо дистанттык окутууну уюштуруунун педагогикалык жана илимий негиздери аркылуу төмөндөгү иш аракеттер аткарылат:**

- ЖОЖдо дистанттык билим берүүнү формасын уюштуруунун педагогикалык моделин ачып көрсөтүү;
- ЖОЖдо дистанттык билим берүүнү формасын уюштуруу;
- ЖОЖдо дистанттык билим берүүнү уюштуруу моделин түзүү жана ишке ашыруу үчүн педагогикалык шарттар;
- ЖОЖдо дистанттык билим берүүнүн формасын уюштуруу педагогикалык шарттарга жооп берген илимий негизделген модельге ылайык жүргүзүлсө ийгиликтүү иштер жүрөт;
- педагогикалык система катары ЖОЖдо дистанттык билим берүү формасынын процессинин маанилүү мүнөздөмөлөрү аныкталган;

- дистанттык окутуу процессинде окуу жана таанып-билүү процессин уюштуруу жана кайтарым байланышты камсыз кылуу үчүн программалык, методикалык жана дидактикалык материалдардын комплексинин колдонулушу;
  - электрондук китептердин дисциплинар боюнча болушу;
  - методикалык окуу куралдарынын колдонулушу;
  - окуу процесси окуучулардын дистанттык билим берүү өз ара аракеттенүүсүнө даярдыгын өнүктүрүүгө багытталган иштин формаларын жана ыкмаларын электрондук түрдө колдонулушу;
  - жаңы ыкмаларын түзүү;
  - университетте дистанттык билим берүү процессинин маңызы жана өзгөчөлүктөрү талдап иш алып баруу;
  - ЖОЖдо дистанттык билим берүүнү уюштуруунун педагогикалык модели интегралдык система катары курулган, төмөнкү системалардын: максаттуу, теориялык жана концептуалдык, педагогикалык шарттардын, функционалдык, контролдоо жана баалоо жана эффективдүү ишке ашырылышы;
  - дистанттык билим берүүнү уюштуруу үчүн окуу-методикалык жана дидактикалык материалдарга педагогикалык талаптардын комплекси иштелип чыккан;
  - университетте дистанттык билим берүү процессинин педагогикалык критерийи жана натыйжалуулугунун көрсөткүчтөрү негизделген боюнча ишке ашыруу.
- Жогорку билим берүү педагогикасынын өнүгүшүнө кошкон салымы менен аныкталат, тактап айтканда: университетте дистанттык билим берүү формасынын педагогикалык модели жана уюштурулушу теориялык жактан негизделген жана эмпирикалык жактан тастыкталган; дистанттык билим берүүнүн формасынын маңызын жана өзгөчөлүктөрүн түшүнүү каралат; аралыктан билим берүүнү уюштуруунун педагогикалык шарттары баяндалган. ЖОЖдо дистанттык билим берүүнү уюштуруунун практикага багытталган педагогикалык негиздерин түзүүдө жана ишке ашырууда; компоненттер жана билим берүү кызматтарынын спектрин кеңейтүүгө жана алардын сапатын жогорулатууга

салым кошуу; дистанттык билим берүүнүн дидактикалык жана окуу материалдарына педагогикалык талаптарды иштеп чыгуу. В.Л. Ким педагогикалык ыкмаларга жана жетектөөчү педагогикалык концепцияларга таянуу аркылуу ишке ашат; изилдөө методдорунун комплексин колдонуу керектигин тастыктаган [3].

ЖОЖдо төмөндөгүдөй айтылган дистанттык билим берүүнүн формасынын уюштуруунун педагогикалык модели, анын өзгөчөлүктөрүн ишке ашыруу, билим берүүдөгү алдыңкы жалпы педагогикалык ыкмалардын жоболоруна негизделген, төмөндөгү принциптерди ишке ашыруу:

- а) ачык педагогикалык чөйрө;
- б) алгоритмдештирүүнүн жана өзгөрмөлүүлүктүн айкалыштары, окуу процесси;
- в) интерактивдүүлүк;
- г) эркиндик.

**Педагогикалык шарттардын жыйындысы:**

- а) ЖОЖдо дистанттык билим берүүнүн педагогикалык системасынын системалык түзүүчү элементи катары аралыктан билим берүүнүн өз ара аракеттенүүсүн педагогикалык камсыздоо;
- б) окуу-тарбиялоо процессин уюштурган жана дистанттык билим берүүнүн өзгөчөлүктөрүнө адекваттуу болгон окуу-методикалык жана дидактикалык материалдарды колдонуу;
- в) окуучулардын дистанттык билим берүүгө даярдыгын өнүктүрүү;
- г) билим берүү багытын тандоо;
- д) окуу-тарбия процессин педагогикалык камсыздоону индивидуалдаштыруу жана дифференциялоо.

**Окуу-методикалык материалдар менен дидактикалык шарттары**

Окуу-методикалык жана дидактикалык материалдардын уюштуруучулук функциясы төмөнкү талаптарды шарттайт:

- окутуунун этабы менен дал келген окуу маалыматтарын блоктук-модулдук ырааттуулугу;
- текшерүү жана өзүн өзү текшерүү үчүн тапшырмаларды камтыган так тематикалык түзүм;
- интерактивдүүлүк;
- көп функционалдуулук;

- окутуучу менен тикеден-тике байланыш түрүндө “кайтарым байланышты” ишке ашырууда керектөөнү студенттерде стимулдаштыруучу суроолор менен тапшырмалардын болушу;
- көрсөтмөлүүлүк.

Дистанттык окутуунун педагогикалык технологиялары А.Т. Кулушова, С.К. Калдыбаевдин – электрондук телекоммуникацияларды жана дидактикалык каражаттарды колдонуу менен кыйыр жана түз байланыштын педагогикалык технологиялары. Ошол эле учурда дистанттык окутуунун дидактикалык каражаттары материалдар, методдор, окутуучу менен түздөн-түз байланышынын чектөөлөрүн эске алуу менен окуу-таануу иштерин уюштуруунун формалары [4].

Г.К. Устабаеванын пикири боюнча, педагогикалык технологиялардын өзгөчөлүгү – техникалык каражаттарга карата алардын өнүгүшүнүн алдыңкы мүнөзү. Чындыгында, компьютерлер менен билим берүүгө киргизүү окуу процессинин бардык компоненттерин кайра карап чыгууга алып келет [5]: “Окуучу – компьютер – мугалим” интерактивдүү чөйрөсүндө оң жарым шар, синтетикалык ой жүгүртүүнү активдештирүү технологияларын колдонуу аркылуу элестүү ой жүгүртүүнү активдештирүүгө көбүрөөк көңүл буруу дегенди билдирет. Окуу материалынын презентациясы окутуучунун ойлорун образдар түрүндө чагылдырышы керек. Башкача айтканда, аралыктан окутуунун педагогикалык технологияларынын негизги пункту – ойлорду, маалыматты, билимди визуалдаштыруу, педагогикалык коммуникациянын жаңы ыкмаларын түзүү, билим берүү ишин уюштуруунун салттуу формаларын тууралоо.

А.К. Наркозиевдин дистанттык окутуу учурунда билим берүү процесси студенттердин өз алдынча таанып-билүү иш-аракетинин ийкемдүү айкалышын практикада ишке ашырууга мүмкүндүк берүүчү окуу процессин салттуу уюштуруунун бардык негизги формаларын камтыйт, ар кандай маалымат булактарын, окутуучусу ыкчам жана системалуу өз ара аракеттенүү жана студенттердин топтук иши [6; 7].

Дистанттык билим берүүдө колдонулган маалыматтык технологияларды төмөндөгүдөй топко бөлүүгө болот:

- билим берүүнүн технологиялары;
- билим берүү маалыматын сактоо жана иштетүү технологиялары.

Алар биргелешип аралыктан окутуу технологияларын түзөт. Ошону менен бирге билим берүү программаларын ишке ашырууда билим берүү маалыматын берүү технологиялары өзгөчө мааниге ээ, алар түпкүлүгүндө окуу процессин жана аны колдонуу камсыз кылат. Дистанттык окутууда телекоммуникациялык технологиялардын негизги ролу билим берүү диалогун камсыз кылуу болуп саналат. Окутуучу менен окуучунун ортосундагы тынымсыз диалогсуз, пикир алмашуусуз окуу мүмкүн эмес. Окуу (өзүн өзү тарбиялоодон айырмаланып) аныктамасы боюнча диалогдук процесс. Күндүзгү бөлүмдө диалогдун мүмкүндүгү окуу процессин уюштуруунун формасынын өзү, мугалим менен окуучунун бир убакта бир жерде болушу менен аныкталат. И.Н. Бурганованын дистанттык окутууда билим берүү диалогу телекоммуникациялык технологияларды колдонуу менен уюштурулушу керек [8].

Маалыматтык технологияларды жана телекоммуникацияларды өнүктүрүү билим берүү программаларын сапаттык жаңы деңгээлде ишке ашыруу үчүн негиз түзөт. Жаратуу жогорку ылдамдыктагы телекоммуникациялар жана реалдуу убакыт технологияларын өнүктүрүү маалыматтык ресурстарга жана компьютердик байланыш каражаттарына алыстан жетүү технологияларына негизделген бөлүштүрүлгөн билим берүү чөйрөсүнүн моделдерин ишке ашырууга мүмкүндүк берет [9].

Телекоммуникациялык ресурстардын жетишсиздигине карабастан, бул технологиялар билим берүү мекемелеринин практикасында бекем орноду. Уникалдуу лабораториялык эксперименталдык-эсептөө комплекстери автоматташтыруу куралдарынын жана компьютердик алыстан башкаруунун технологияларынын аркасында жеткиликтүү болуп, негиз болуп калды. Жогоруда айтылгандардын бардыгы маалыматтык-коммуникациялык технологиялар дистанттык билим берүү тармагында окуу материалдарын көрсөтүү жана жеткирүү үчүн да, ошондой эле окуу процессин коштоо, билим берүү диалогун камсыздоо үчүн да кеңири колдонулушу мүмкүн экендигин көрсөтүп турат.

“Аралыктан окутуу – бул билим алган адамдардын окутуу таанып-билүү ишмердүүлүгүн өнүктүрүү максатында алыста жайгашкан билим берүү мекемелери тарабынан электрондук жана телекоммуникациялык каражаттардын жардамы аркылуу максаттуу жана методикалык жактан камсыздалган окутуунун формасы”, – деп белгилейт А.К. Наркозиев.

**Жыйынтыгы.** ЖОЖдо аралыктан окутууда билим берүүнүн сапатын жогорулатууга жардам берген моделинин, технологиясынын, педагогикалык шарттарынын, иштелип чыккан окуу-методикалык комплексинин, электрондук колдонмолордун, дидактикалык материалдардын, методикалык сунуштардын базасын жогорку окуу жайлардын окутуучулары жана студенттери аралыктан билим берүүдө AVN программасы аркылуу кеңири колдонсо болот. Аралыктан билим берүү заманына жараша компьютердик технология өнүгүп, жашообуздун бардык тармагына кирип, күн санап жаңылануулар болуп жатканда алардын артынан ээрчишибиз абзел. Бул – азыркы мезгилдин талабы.

Аралыктан билим берүү окуу-методикалык жана дидактикалык материалдардын уюштуруучулук функциясы төмөнкү талаптарын аткаруу керек. Окутуунун этабы менен дал келген окуу маалыматтарын блоктук-модулдук ырааттуулугу, текшерүү жана өзүн өзү текшерүү үчүн тапшырмаларды камтыган так тематикалык түзүм менен бирге интерактивдүүлүк, көп функционалдуулук, окутуучу менен тикедентике байланыш түрүндө “кайтарым байланышты” ишке ашырууда керектөөнү студенттерде стимулдаштыруучу суроолор менен тапшырмалардын болушуна толук дистанттык окутуунун педагогикалык илимий незиздерин түзүү жана ишке ашыруу керек.

Поступила: 25.12.23; рецензирована: 11.01.24;  
принята: 15.01.24.

#### **Адабияттар**

1. *Кененбаев А.М.* Модулдук окутуу шартында “Информатика” курсун моделдештирүүнүн дидактикалык негиздери: пед. илим. канд. дис. автореф.: 13.00.02 / А.М. Кененбаев. Бишкек, 2001. 18-б.
2. *Ажыманбетова Г.И.* Создание базы данных в М. Access: методическое руководство

- к лабораторным работам по информатике для студентов всех специальностей / Г.И. Ажыманбетова, М.Т. Жапаров, Ж.Р. Сарыпбекова. Бишкек: КГУСТА, 2002. С. 41.
3. *Ким В.Л.* Рекомендации по созданию учебных пособий для студентов дистанционного обучения / В.Л. Ким, Э. Мамбетакунов. Бишкек: ИИМОП КГНУ, 1998. С. 16.
  4. *Кулушова А.Т.* Электронный учебник как учебно-методический комплекс образовательной среды / А.Т. Кулушова, С.К. Калдыбаев // Вестник КРСУ. 2023. Т. 23. № 10. С. 122.
  5. *Устабаева Г.К.* Сабак өтүүдө колдонулуучу интерактивдүү инновациялык ык-усулдар / Г.К. Устабаева // Журнал Международного университета “Ала-Тоо”. Бишкек, 2021. № 1. 132-б.
  6. *Наркозиев А.К.* Проектирование образовательно-профессиональных программ в вузе на основе компетентностного подхода по кредитной технологии: монография / А.К. Наркозиев. Бишкек: Илим, 2009. С. 264.
  7. *Наркозиев А.К.* Интерактивные информационные технологии на основе WEB-серверов / А.К. Наркозиев. Бишкек, 1998.
  8. *Бурганова И.Н.* Дистанционное обучение и возможности его применения в высшей школе / И.Н. Бурганова // Инновации в образовании. Оренбург, 2021. № 8.
  9. *Андреев А.А.* Дидактические основы дистанционного обучения / А.А. Андреев. М.: РАО, 1999. С. 120.